

Színház

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

DRÁMAMELLÉKLET 2003. JÚLIUS

EGY MÚFORDÍTÁS SZÜLETÉSE

1975 nyarán, amikor – miután vendégként eljátszott már néhány szerepet Kecskeméten – Gábor Miklós véglegesen elhagyta a Madách Színházat, és a Katona József Színházhoz szerződött, Ruszt Józseffel közösen elhatározták, hogy a szezont ősszel Racine *Berenice*-ével indítják. Gábor Miklós elgondolása volt az, hogy felkéri Rozgonyi Ivánt egy új fordítás elkészítésére, és a főrendező – bizalomból – ebbe azonnal belement. Bizalomból – ő ugyanis addig nem ismerte férjemet, Rozgonyi Ivánt.

Iván számára ez komoly kihívás volt: nem egészen hat hét alatt egy olyan verses szöveget kellett előállítani, amely – túl a szokásos és természetes irodalmi-költészeti, műfordítási követelményeken – a színpadon is hat, a színészek jól tudják mondani. És ezenkívül arra gondolni, hogy a magyar színjátszásban mennyire gyökértelenek a francia klasszicizmus udvari kultúrájának azok a drámái, amelyek sorába ez az 1670-ben írott tragédia is tartozik. Majd a versre: a magyar irodalomban több évszázada létezik és él a nyugat-európai verselés eme versformája magyarra fordításának hagyománya, az az evidencia, hogy tudniillik az eredetileg tizenegy szótagú, hangsúlyos verset a magyarban a tizenkét tagú, a sorközépen metszett alexandrinus adja vissza – a magyar verselés azon csodája, hogy miközben tökéletesen tudja követni a hangsúlyos francia verset, alatta ott vannak a görög verslábak, és ettől sokkal zeneibbé válik. Az is a kihívásokhoz tartozott, hogy míg saját verseit leginkább az íróasztalfióknak írta (meg persze barátainak, mindenekelőtt Gábor Miklósnak), a tragédia azonnal a közönség elé fog kerülni.

Ivánnak volt egy élménye-émleke a darabról: valamikor a hatvanas évek első felében Budapesten járt a Comédie Française ezzel a tragédiával, és számára nem feledhetőnek bizonyult a francia nyelvű előadás és Marie Bell nagyszerű játéka. Úgy emlékezett rá vissza,

hogy a levegő is megállt a színházban, amikor az akkor már idősebb színész a darab végén kiment a színről. Amikor már minden elhangzott, minden megtörtént, néhány súlyos másodpercig még fennmaradt a feszültség a katarzis nyomán.

Próbaképpen először az ötödik felvonás utolsó jelenetét fordította le, mintegy akadályként állítva maga elé: meg tudja-e teremteni a szövegben ezt a hangsúlyos, katartikus befejezést. Ezt a jelenetet mutatta be azután Rusztnak és Gábor Miklósnak. A grémiumnak tetszett, így, az idő rövidsége miatt, Iván kénytelen volt beosztani a munkát. Leszámolta a sorokat, és megállapította, hogy naponta hány verssort kell lefordítania. Már folytak az első próbák Kecskeméten, ő még fordította az utolsó „adagokat”.

Húsz évvel később, 1995-ben Gábor Miklós újra elkezdett foglalkozni a darabbal. Ezúttal meg szerette volna rendezni a Budapesti Kamaraszínházban. Az 1975-ben gépelt kézirat szövegét beírta a számítógépbe. Iván kötelességének érezte, hogy ő is újra elővegye a fordítást, és ekkor kisebb – elsősorban verstani – hibákat fedezett fel. Nagyon rövid idő alatt készült a fordítás annak idején, és az eltelte húsz év alatt tovább érlelődött benne a szöveg. Ruszt Józseftől Iván kapott egy rendezői példányt, amelyiket az első próbák alatt javított, természetesen kézírással. Gábor Miklós szorgalmasan vitte be a komputerbe a változtatásokat, majd lemezen ideadta, amikor úgy látszott, kész a mű. Betegség, halál...

Gábor Miklós halála után Iván a barát elvesztése és a közös munka okán újra elővette a *Berenikét*, és tovább dolgozott rajta. Majd elkészült egy olyan kézirat, amelynek minden oldalát szignálta. Ez lett a végső változat, mert Gábor Miklós halála után bő két hónappal ő is meghalt.

Hetényi Ágnes

Racine BERENIKÉ

Tragédia

Fordította: Rozgonyi Iván

SZEMÉLYEK

TITUS, római császár
(Ejtése ékezetektől függően: Titusz vagy Títusz)
BERENIKÉ, Palesztina királynője
(ejtése ékezetektől függően: Bereniké, Berenike, Bereniké)
ANTIOCHUS, Komagéné királya
PAULINUS, Titus bizalmasa

ARSATES, Antiochus bizalmasa (ejtése: Árzátész, esetleg Árzatesz)
PHOENISSA, Bereniké bizalmasa (ejtése: Fönissza, esetleg Fénissza)
RUTILIUS, egy római
Titus kísérete

Színhely: kis díszterem Titus és Bereniké lakosztálya között, Rómában

*Első jelenet**Antiochus, Arsates*

ANTIOCHUS

Álljunk meg itt kicsit. E fényes termetet,
úgy látom, Arsates, te még nem ismered.
Pompás kis díszterem – mások nem ejtik útba,
Titus titkainak viszont gyakran tanúja.
Kísérete elől jó rejtetek ez neki,
a királynőnek itt szívét kiöntheti.
Ez ajtóhoz közel van a lakószobája,
amaz pedig nyílik a királynő lakába.
Eredj be oda, mondd, bánom, ha rosszkoron,
titkos kihallgatást kérni bátorkodom.

ARSATES

Hogy, Fenség? – rosszkor – ön? – ki mindig hú barát volt,
s régi kötelmeket önzetlen gonddal ápolt?
Az az Antiochus, kit egykor szeretett?
Kit nagy királyként tisztel egész Kelet?
Bár ő reménybeli hitvese már Titusnak,
E rang önök közé falakat mégse húzhat.

ANTIOCHUS

Eredj, ha mondom, és ne gondoldj másra most,
tudd meg, négyszemközött fogad-e hamarost.

Második jelenet

ANTIOCHUS (egyedül)

Nos hát, Antiochus, már nem a régi lennél?
Hogy mondod: „szeretem”, hogy közbe ne remegjél?
De hisz már remegek, és ez a szívverés,
ha félelem, ha vágy, egyiknek sem kevés.
Egykor Bereniké reményem szegte végképp,
s hogy ne táplálja szó, örök csendre ítelt még.
Máig, öt éve már, e némaság temet,
barátság leplezi titkolt szerelmemet.
Mért hinném, hogy a rang, amelyre Titus szánja,
beszédre biztatóbb, mint volt Palesztinája?
A felesége lesz. Hát ez kellett nekem,
hogy szívemet megint lábaihoz tegyem?
Mit hoz e vallomás, ha merészebbre szítom?
El innét, el, ha kell! – csak ne visszataszítón,
inkább nem vallva színt hátráljunk meg, gyerünk,
vessen emléke is, vagy vessen életünk.
Hogyan?! – titok legyen örökre annyi kínom?
Folyvást a könny minnek, ha mind befele sírom?
No nem! – ha nem enyém – dühét mért kerülöm?
Szép királynő, vajon megsértődhet-e ön?
Kérem-e, hagyja ott a birodalmat értem,
s engem szeressen? Ó! – jaj, arról kell beszélnem,
hogy vetélytársamé – bár áltattam magam,
hogy szándékainak végzetes gátja van –
már minden hatalom, s a nászra eltökélt ma;
én meg, boldogtalan, a vak hűségre példa,
aki öt éve már reménykedik-szeret,
híven-reménytelen örökre elmegyek.
Megsértődés helyett – megsajnálhatna engem.
Beszéljünk, bármi lesz; minek mindent lenyelnem?
Kinek, jaj, nincs remény, remegni mi okom,
ha vállalni merem, hogy látni sem fogom?

*Harmadik jelenet**Antiochus, Arsates*

ANTIOCHUS

Belépjünk, Arsates?

ARSATES

Láthattam a királynőt,
Fenség; időbe telt, mire az ember áttört
a tömegben; ez a hosszabbodó uszály
a nagyság hírnöke, előfutára már.
Végre nyolcadnapon véget ért valahára
Vespasianusért Titus fiúi gyásza.
Szerelmes férfi volt, mától megint csak az;
s az udvarban a hír, Fenség, talán igaz:
lehet, hogy est előtt a boldog Berenike
több mint királynő lesz, császárnő lesz a címe.

ANTIOCHUS

Ó jaj!

ARSATES Hogy?! – bántja tán, Fenség, e szóbeszéd?

ANTIOCHUS

Tanuk nélkül nem is beszélhetünk ekképp?

ARSATES

Fenség, Berenikét láthatja: értesült már,
hogy reá, egyedül reá ön e helyütt vár.
Pillantással felelt, mintegy kegyes jelül,
hogy az ön sürgető kérése teljesül,
de bizonyára még várnia kell a percre,
hogy arról udvara figyelmét elterelje.

ANTIOCHUS

Elég is. Túl ezen, de pontról pontra mind
végrehajtottad-e fontos parancsaink?

ARSATES

Volt rá eset, hogy az túl sok időbe telne?
Pár tengeri hajó, sebtében felszerelve
Ostiában – ott lenn a kikötőben – áll,
s ha ön úgy rendeli, kifutnak most akár.
Kit visznek el, ki az, kit Komagénének viszontlát?

ANTIOCHUS

Előbb láthassam őt, aztán fel a vitorlát!

ARSATES

Ki utazik?

ANTIOCHUS Én.

ARSATES Ön?

ANTIOCHUS Ha majd e termeket

– Rómát is elhagyom, örökre elmegyek.

ARSATES

Ez aztán meglepő, az ész ezt föl se fogja.
Hiszen Bereniké miatt, de már mióta
nem tartja szorosán országa gyepeljét,
három esztendeje Rómából ki se lép,
most pedig, hogy ő győzelme tanújaul
ünnepre várja önt, hol abban megszilárdul,
most, hogy szerelmese, Titus a férje lesz,
oly fénybe vonva őt, hogy önt is érje ez...

ANTIOCHUS

Bízd csak rá, Arsates, mit kezdjen sikerével,
és hagyd az érvelést, mely nem kedvemre érvel.

ARSATES

Fenségeddel tehát újabban mostohán
bánik Bereniké – új rang magas fokán.
Hát gyűlölettel ezt Fenséged hogyne nézné.

ANTIOCHUS

Nem, Arsates, sose gyűlöltem őt kevésbé.

ARSATES

A nagyságból a gőg, mintegy előlegül,
a császárt tölti el – öntől elhidegül?
A vélhető közöny előérzete lenne
jó ok, kerülni őt, Rómától messze menve?

ANTIOCHUS

Nem láttam, hogy Titus megtagadná magát,
panaszra nincs okom.

ARSATES

Minek utazni hát?
Szesélyből szabad-e, hogy érdekét feledje?
Kedvelte önt, ki most trónján az ég kegyeltje,
császár, ki látta azt, hogy érte harcmезőn
a legdicsőbb halált bátran kereste ön,
s kinek volt ereje, hogy önnel összeállva
a fölkelt Júdeát végül is leigázza.
Híres, véres nap az, ő tudja jól, miért,
midőn kockázatos ostromunk véget ért.
Az ellenfél kiáll hármas falakra fennen,
nézvéen rohamaink, megközelíthetetlen.
Hiába faltörő, mikor rá sor kerül:
egy hágcsón, uram, ön, de egy szál egyedül,
ön visz halált nekik, úgy ér a bástyafokra.
Hittük, hogy látni még e nap temetve fogja:
míg karom közt Titus csókjával haldokolt,
sírn láttam önért a győztes hadi sort.
Fenség, most várja be, ez az idő parancsa,
míg véreből gyümölcs terem, hogy learassa.
Bár jobb az élet ott, hol csak uralkodás,
s fárasztja itt, ahol az úr valaki más
– viszont babértalan lássa az Eufráteszt?
Utazzék – hogy? s mikor? – nos, Cézár dolga már ez,
akár a dísz, a rang, amint önnek kijár
Rómától, s még amit remélhet egy király.
Fenség, hát nincsen érv, szándéka melynek enged?
Hát nem is válaszol?

ANTIOCHUS

Mire vársz, mit feleljek?

Előbb Berenikét magát kell hallanom.

ARSATES

Vagyis?

ANTIOCHUS A sorsomat sorsához kapcsolom.

ARSATES

Hogyan?

ANTIOCHUS A frigy hírét meg kell hogy magyarázza.

Ha ama kósza hír szavával egybevágna,
s cézárak trónja az, hová emeltetett,
ha szólt arról Titus, ha elveszi – megyek.

ARSATES

De mért látja e nászt ön elszomorítónak?

ANTIOCHUS

Hagyjuk az útra ezt, elmondom majd utólag.

ARSATES

Ki igazodna el Fenséged szavain!

ANTIOCHUS

Jön a királynő. Menj, kövesd parancsaim.

Negyedik jelenet

Bereniké, Antiochus, Phoénissza

BERENÍKÉ

Kiszöktem végre hát új hiveim köréből,
örvendnek sorsomon, de terhes már a légkör;

hagyom nyakatekert, elcsépeelt bókjaik,
s nem ülök ott, amíg igaz barát van itt.
Őszinte lehetek, s leszek, mert nincs türelmem,
hanyagsága miatt az élő vád ön ellen.
Ez ő, Antiochus? – kérdem – az volna ez,
ki Róma és Kelet szerint gondjába vesz,
aki minden csapás elől a menedékem,
biztos tengely a sors forgandó kerekében?
Ön az? – ki most, midőn nagy jót ígér az ég,
nagy tisztiséget, melyet önnel megosztanék,
bujkál szemem elől? – még Antiochus lenne,
ki kényre-kegyre bíz rá ismeretlenekre?

ANTIOCHUS

Igaz hát, asszonyom? – szerelmük eszerint
sok év után a nász révébe érkezik?

BERENÍKÉ

Fenség, hadd mondjam el, miért az aggodalmam.
Mostanság néhanap már sírásra fakadtam.
Elnyújtotta Titus a gyászünnepeket,
de szerelmében is túl hosszú a szünet.
Nem volt meg benne már a csökönyös heveség,
hogy betöltse napom, a reggelt meg az estét.
Gondterhelt, néma lett, rám csak könnyezve néz,
más sem jutott nekem, mint bús köszönetés.
Ez fáj! – megértheti, századszor hallja tőlem:
nekem ő maga kell; egyébbel mit törődjem?
– nekem szíve elég, s ha rangja nincs netán,
erényei miatt csak őt választanám.

ANTIOCHUS

Újra szereti önt a régi szenvedéllyel?

BERENÍKÉ

Látta ön is, ahogy a szenátus ma éjjel
vallásos óhaját fogadta: atyja ott
az istenek közé már besoroltatott.
Amit a kegyelet kívánt, ekképp elérve
megint gondolhat ő, Fenség, szerelmesére,
ebben a percben is, bár erről nem beszélt,
a szenátusban ül, s az ülés csak azért,
hogy ott Palesztina határait kitolja,
hozzá Arábiát és Szíriát csatolva.
Lehet, mint híre jár barátai között,
hogy meglesz, amire ezerszer esküdött,
e földek koronás ura lesz Berenike,
s mindezt tetézi még majd császárnői címe.
Ide fog jönni, hogy tőle hallhassam ezt.

ANTIOCHUS

Én meg búcsút jövök mondani, véglegest.

BERENÍKÉ

Miket beszél! Nagy ég! Búcsúzni! Így! S a hangja!
Fenség, ön falfehér; valami felkavarta?

ANTIOCHUS

Még ma elutazom, királynőm.

BERENÍKÉ

Mért vajon?

ANTIOCHUS (*félre*)

Ha nem látom viszont, könnyebben itthagynom.

BERENÍKÉ

Mitől kell félnie? Feleljen, hogyha kérdem.
Fenség, mi rejlik az utazás hátterében?

ANTIOCHUS

Ne feledje: szavam csak önt fogja szaván,
s ha szóltam, egy szavam se hallja azután.

Ha nem takarta el hatalom és dicsőség,
szülőföldjére is talán emlékszik ön még;

emlékeztethetik a régi színhelyek,
szeme első nyila hol érte szívemet:
szerettem. Öccse volt, Agrippa bátorítóm,
és értem szót emelt. Tán meg se haragítom
szívem ajánlva föl – úgy tűnt, célt érhetek;
Titus jött, látta önt, tetszett, és tönkretett.
Oly férfi volt, kit az von rendkívüli fénybe,
hogy Róma bosszuja van a kezébe téve.
Júdea gyászba dől; Antiochus szegény
első a vesztesek sorának elején.
Kemény ajakkal ön aztán bajom leírva
üti a hallgatás pecsétjét ajkaimra.
De nem hagytam magam, beszédes szemeim,
könny, sóhaj követik, tapadva lépteim.
Végül döntést hozott e tévovás ellen:
hallgatnom kell, avagy száműzetésbe mennem.
Ígértem hallgatást, kívánta eskümet.
E percben erről is beszélni merhetek:
nem érdemeltem ezt, s amíg rá szavam adtam,
főlesküdtem örök szerelmemre magamban.

BERENÍKÉ

Miket beszél?

ANTIOCHUS

Sose tettem öt éven át,
királynóm, s hallgatók majd ismét s még tovább.
Beálltam sikeres vetélytársam hadába,
hogy folyjon vérem is, ne csak a könnyek árja,
s hogy hallatván nevem, hőstetteim hire
a ki nem mondhatót juttassa eszébe.
Kínjaimnak, ahogy az ég már-már ígérte,
bár ön megsiratott, jaj! mégse jött a vége.
Hiú kockázatok! Megannyi tévedés!
Én örjögök csupán, Titus nagyobb vitéz.
A bátorsága ott kívívta becsülésem.
Királynóm, ő, aki a világ ura léssen,
ki kedves mindenütt, kiért ön is rajong,
veszélyt veszélyre hív, s a legforróbbra ront;
a csüggedt, a gyűlölt, az életúnt vetélytárs
alig követi őt, a nagyszerűt, a példást.

Látom, amint szívéen titkos öröm fut át,
látom, hogy most szavam nem csupa bosszuság,
iránta, bár komor, figyelme is fölébredt,
elnézést Titusért nyer így a többi részlet.

Hosszú ostrom után végül övé a vár,
s akiket meghagyott éhség, láng, belviszály,
kivérzett lázadók csapatait letörve,
temette falaik egy romba mindörökre.
Róma fogadta őt, királynóm, s vele önt.
Reám ott Keleten sivár magány köszönt.
Sokáig föl-alá bolygok Caesareában,
a kedves helyeken, hol annyira imádtam.
A földtől perelem királyságain át,
könnyek közt keresem léptei bús nyomát.
Midőn fogytán az érv, mely annak ellenállna,
a kétségbeesés kerget Itáliába.
Nagyobb csapás, mint itt, a sorstól nem is ért:
Titus belém karolt, ön elé úgy kísért.
Barátnak tetszem, és így vezetettve félre,
szerelmük titkait rábízta az enyémmre.
Vágyuk ellen e vágy még biztatta magát:
Vespasianus és Róma lesz itt a gát.
Eddig harcolt Titus, de hátha már megúnta.
Vespasianus nincs, Titus korlátlan úr ma.
Mért nem futottam el? – kezdetén pár napig
akartam látni még, uralma hogy folyik.
Betelt rajtam a sors. Az ön napja közelgett;
tanuja lesz elég, kik együtt ünnepelnek,
s önnel, ha én nem is, megosztják örömét.

Magam pedig, ki ott csak könnyet ontanék,
oktalan áldozat, kinek szerelme nem kell,
boldogtalan, ki most boldog, hogy e szemekkel
láttatta, sorsa mint múlt pillantásukon,
ki legszerelmesebb épp most, én távozom.

BERENÍKÉ

Nem hittem volna én, Fenség, hogy éppen aznap,
midőn engem a sors Cézárhoz köt, akadhát,
hozzá büntetlenül, halandó még, aki
merészel nekem így szerelmet vallani.
Barátság záloga: borítsa feledésbe
a hallgatásom azt, hogy sértő volt beszéde.
Nem szóltam, túrve, hogy bántson zavartalan;
mi több: hogy búcsuzik, sajnálatomra van.
Látja az Ég, amely dicső napom megadja:
tanunak örömöm egyedül önt akarta.
Erényeit, mint más, becsültem s becsülöm.
Szerette önt Titus, Titust csodálta ön.
Hányszor élveztem azt, hogy vágyam szava túloz,
ha önhöz szólhatok, mint második Titushoz.

ANTIOCHUS

Hát ezt kerülöm én. Későn, de itthagynom
a vallomásait – kegyetlenek nagyon.
És itt Titust... nevét, mely megzavarja elmém,
nevét, mely ott lebeg szünetlenül a nyelvén.
S mit még? Szórakozott szemét, mert ez a szem,
ha rám szegezte is, nem látott sohasem.
Isten önnel! – megyek, nehéz szívembe zárom,
várván szerelmemet jutalmazó halálom.
Csak azt ne higgye, hogy vak fájdalom hire
minden földet bejár, s majd eljuthat ide;
ha hírlík oly halál, amelyért esdek éppen,
csak abból sejtse ön, hogy addig mégis éltem.
Ég önnel!

Ötödik jelenet

Bereniké, Phoenissa

PHOENISSA Szánom őt. Ennyi ragaszkodás,
királynóm, többet ér, méltó jutalma más.
Ön nem sajnálja tán?

BERENÍKÉ Hirtelen távozása,
bevallom, fájt, habár vigyáztam, hogy ne lássa.

PHOENISSA Itt fogtam volna.

BERENÍKÉ Te? – én őt nem foghatom.
Sőt jobb, ha nem marad utána semmi nyom.
Még esztelen hevét hogy szítsam, azt kívánod?

PHOENISSA Szólni terveiről Titus csak ezután fog.
Róma figyelni önt, úrnóm, féltékenyen;
vak törvényeitől rettegve félthetem.
A házassághoz itt római nőt kívánnak,
ön meg csak egyike a sok gyűlölt királynak.

BERENÍKÉ Félhettem is, de most, Phoenissa, nincs miért:
Titus szeret, s elér – csak szóljon – bármi célt.
A szenátus jöhet elébem hódolatra,
míg szobrait a nép virágokkal takarja.
Csupa fény éjszakánk, Phoenissa, ugye még
szemed előtt lebeg nagysága jeleképp?
Fáklyaláng, máglyatűz, éji lán, önfeledtség,
felségjelek, sasok, hadseregek, tömeg nép,
szenátorok, a sok király, konzul, követ,
a kedvesem körül e kölcsönfényűek;

bíborpalást s arany dicsőségét emelve,
s babérok, tanuként egykori győzelemre;
szemek mindenfelől, s ahány alattvaló,
annyi szem egy helyen, mert mind reá mohó;
e fennkölt nyugalom, e megnyerő jelenlét...
Nagy ég! – nem lehetett, hogy tetszéssel ne teljék
mindenki szíve, hogy híve mind ne legyen!
Lehet-e, mondd, amint lehetetlen nekem,
hogy – ha sötét helyen kelt volna élte napja –
a világ akkor is őt ne urának vallja?
Tüzlók, Phoenissa, mondd, forró emlékeim?
Rájuk feledkezem, míg Róma terein
Titusért száll fohász, füstje oltári tűznek,
s uralma küszöbén megkezdődik az ünnep.
Ne várjunk hát tovább! A birodalomért,
menjünk, mondjunk imát mi is, hogy óvja ég.
És visszatérve majd – bár nem vár – én se várok,
nyomban felkeresem, s elmondom neki már ott
mindazt, amit a szív – két szív, ha összeforrt –
rég elkiáltana, s oly rég magába fojt.

I. felvonás vége

MÁSODIK FELVONÁS

Első jelenet

Titus, Paulinus, Titus kísérete

TITUS

Várom Komagené királyát – tudja már ő?
Látták őt?

PAULINUS A királyt fogadta a királynő;
belső termeiben mégsem találtam ott,
pedig siettem is – hamar távozhatott.
Így másra hagytam azt, Felség, hogy értesítsné.

TITUS

Rendben. Mit művel a királynő, Bereniké?

PAULINUS

A királynő sincs ott. Hálából ön iránt,
hogy bőveltesse önt – az éghez küld imát.
Ez okból távozott.

TITUS

Mily kedves a királynő!

Ó, jaj!

PAULINUS Bánatra most miféle okot ad ő?
Midőn egész Kelet lábához kényszerül
– ön szánna?

TITUS

Paulinus, maradjunk egyedül.

Második jelenet

Titus, Paulinus

TITUS

Róma nem tudja még, mit tervezek, mit érzek,
hogy mire szánja őt, a királynőt a végzet,
szívünknek titka így érdeklődést fakaszt,
s mindenki mindenütt meg is tárgyalja azt.
Már egyre sürgetőbb, hogy döntésem közöljem.
Beszél-e s hogyan a királynőről s felőlem
a nép?

PAULINUS Nos, akörül forog a közbeszéd,

hogy mily nagy ember ön, s hogy ő mennyire szép.

TITUS

Értik az emberek, hogy élek-halok érte?
Szerintük révbé jut e hú szerelem végre?

PAULINUS

Bármit tesz ön, szeret, vagy nem szeret akár,
az udvar mindig az ön oldalára áll.

TITUS

Én is láttam, ahogy ezek a sima nyelvek
bármilyen áron is uruknak hízelegnek,
térden csúszva akár még azt is megteszik:
Nérót istenítik, ha kell, és bűneit.
Más színházat nekem, Paulinus, más tanukkal,
nem lesz bírám, amíg bálványt imád az udvar;
én túlteszem magam a hízélgésükön,
minden szív hangja kell, és azt hallassa ön
igérete szerint. A gyáva tiszteletnek
falai zárnak, és vád, panasz kint rekedhet.
Hogy lássak, Paulinus, s hogy halljak, kedvesem,
fülemnek füle kell, s szemét kölcsönveszem.
Titkos barátom ön, s megszabva, milyen áron:
szívek tolmácsaként szólnia kell, ha várom,
hogy széptevők között egyetlen tiszta, ön,
ajtó legyen, ahol az igazság bejön.
Szóljon, Bereniké ezután mit remélhet?
Róma megtűri-e, vagy nincs benne kimélet?
Higgyem-e, hogyha tán cézári trónra lép,
királynő volta majd bántja Róma szemét?

PAULINUS

Felség, kétségtelen. Ha van, ha nincs ok arra,
de császárnőjeként Róma őt nem akarja.
Tudják, mily bájos ő, s öntől mily szép kezek
kérnek hatalmat az alattvalók felett.
Mondják, római nő éppúgy lehetne már ő;
Felség, ez mind kevés, mert mégis csak királynő.
Örök törvény marad, amelyet Róma véd,
hogy vére nem tűri az idegenekét,
szemében így tehát törvénytelen a gyermek,
ha oly szülőktől lett, kik sértik ezt az elvet.
Egyébként tudja ön: minthogy királyait
elűzte Róma rég, pusztá nevük ma itt
annyira megvetett, mint egykoron becsülték;
cézárokat ural az alázat, a hűség;
büszkeségünk ma már csupán e gyűlölet,
szívünkben ez maradt a szabadság helyett.
Julius – hadai habár azt elsöpörték –
fegyvercsörgés között némitva el a törvényt,
ég Kleopatraért, de vallomást kerül,
s otthagyja Keleten, epedve, egyedül.
Maga Antonius, ki bálványként imádja,
s felejtí karja közt, hogy merre van hazája,
hogy férje is legyen – nem vesz magán erőt.
Róma ott csap le rá a lábai előtt;
és örült bosszujá csak akkorára telt be,
mikor e szeretőt s szeretőjét leverte.
Jöttek aztán, uram, ama szörnyetegek,
Néró, Caligula – nevük ne sértse meg;
arcuk hordozta csak az emberi mivoltát;
Róma törvényeit noha lábbal tiporták,
de ezt nem, mégsem ezt, s még szem nem nézte itt
a nép gyűlölte nász fáklásmeneteit.
Hogy őszinte legyek, Felséged azt kívánta.
Tudjuk, felszabadult Pallas, de nem a bátyja,
Félix, ki Claudius láncain törve meg
két királynőt kívánt, s kettőnek férje lett;
s ha parancsa alól ez eset sem kivétel:
egyik is, másik is egy vér Berenikével.
Cézári ágy, hová ön királynőt vezet.
Hiheti-e, hogy ez nem sért minden szemet,
míg méltó Keleten a királynői ágyra
rabszolga is lehet, ki láncát itt lerázza?
Így ítélik meg ezt mind a rómaiak;

s gondolom, mielőtt leszálna ma a nap,
jön a szenátus, és birodalmunk nevében
elmondja ugyanazt, amiről én beszéltem;
Róma népe vele térdre hull, kérve önt:
hozzá méltó legyen s magához is, ha dönt.
Addig formát talál, Felség, a válaszának.

TITUS

Jaj! Minden kincsem az, mitől megfosztanának!

PAULINUS

Heves szerelem ez, mást hogy is mondanék.

TITUS

Ezerszer hevesebb, mintsem azt sejténéd.
Öröm volt, Paulinus, naponta, telhetetlen,
hogy újra láthatom, szerethetem és tetszem.
Őerte szolt – neked elmondom titkomat –
ezer hálaimám az Éghez amiatt,
hogy választottja lett apám Idumeában:
míg lázong a világ, s mindenütt belviszály van,
őt mint Kelet urát küldvén és hadait,
véres Rómánk teszi békés kezébe itt.
Sőt, volt, hogy még apám helyét is irigyeltem;
én, Paulinus, aki, ha a sors kegyesebben
tovább pergeti még élete fonalát,
toldani napjait – éveim adom át;
s mindezt azért (mire jutottam, ezt kívánván!),
mert tán Berenikét császárnőnek ha látnám,
elismernék jogát szerelméhez s hitét,
s előtte a világ földig hajolna még.
De szívem ellen és varázsa ellenére
bár könnyem mást ígért száz eskütől kísérve,
most – bár úgy szeretem, ahogy még sohasem,
most én – bár álmaim célját elérhetem,
s a boldog nász után sorsunkat összekötve
öt év reménye mind, mind visszafizetődne,
Paulinus, én... Egek! mondani merem-e?

PAULINUS

Mit, Felség?

TITUS

Szakitok – örökre – övele.
Kemény lesz majd szívem abban a pillanatban.
Kivántam, hogy beszélj, mert hallani akartam,
szerelmemre mi vár: oly csönd, mely még riaszt,
s hogy elnémítsd szavát, szavadra bíztam azt.
Eddig Bereniké felért egy győzelemmel
a mérlegen, melyet most hírnév súlya terhel;
s hidd el, oly harc után győztem le szívemet,
hogy attól sebei nem csak ma vérzenek.
Éltem szerelmemért, epedtem érte békén,
míg másé volt a gond a birodalom élén;
a magam uraként mentem vágyam után;
számadásom, ha volt, magamnak szolt csupán.
De alighogy az Ég atyámat visszahívta,
s lezártam szemeit gyászos ujjal simítva,
éreztem vállamon az összes terheket,
s az édes öncsalás már meg nem ejtethett:
beláttam, mihamar a vágytól is elütve:
nem számít, Paulinus, többé a magam üdve,
istenek döntik el, hogy szerelmem helyett
utolsó napomig a világé legyek.
Róma e változást figyelemmel kíséri.
Mi szégyent hozna rám, s mi baljós lenne néki,
ha jogba ütközők már első lépteim,
s jövőm úgy építem a törvény romjain.
Kegyetlen áldozat, amellyel szembenézek,
s el kell hogy mondjam ezt szegény Berenikének;
de hogy vágjak bele? Hússzor e nyolc napon
elszántam magamat, hogy tudtára adom,
de inkább megfagyott, mintsem hogy szólni merjen,

s az első szóba már beletörött a nyelvem.
Reméltem, zavarom-fájdalmam legalább
megsejteti veled, milyen baj les reánk;
de gyanútlan marad, csak gyászommal törődve
kezét nyújtja felém, hogy könnyem letörölje,
s csak azt nem várja épp, míg ily homály övez,
hogy szűnhet szerelem, melyre oly érdemes.
Ma reggel magamat végre is összeszedtem.
Látnom kell, Paulinus, a csend már tűrhetetlen.
Várom Antiochust, drága letétemény,
amelyet rábizok, mert nem lehet enyém:
a királynőt vigye Keletre, lássa Róma,
amint holnap vele kettesben száll hajóra.
A királynőnek ezt tudtára én adom;
hogy szót váltsak veled, nem lesz több alkalom.

PAULINUS

Tudtam, hogy végül is a dicsőségre vágyik,
ezért is győzhetett mindenütt mostanáig.
Judea várai tüzetől égve ki,
e nemes láng örök, hódolt emlékei,
ezért úgy gondolom, hogy önben a merészség
nem kívánja, uram, nagy műve szétesését,
s hogy ki sok nemzetet s népet legyűrn hős,
majd szenvedélyein, ha lassan is, de győz.

TITUS

Ó! hány szép neve van, s mily gyilkos e dicsőség!
Hogy gyászos szemeim szépségei betöltsék,
most is az kellene, ne lássak, csak halált!
Mit beszélek? Ami dicsőségemre vált,
bennem Bereniké gyújtotta meg a lángot.
Te jól tudod, nevem nem mindig egyaránt volt
fényes, nem egyhamar szereztem hírnevet;
mint ifjút Néro és az udvara nevelt;
tévelygtem, Paulinus, a példa volt megejtőm,
s nem vezetett csak a gyönyör a könnyű lejtőn.
Tetszett Bereniké. S mit meg nem tesz a szív,
hogy meghódítsa azt, kiért legyőzve vív?
Ontottam véretem, hol utat tört a fegyver,
s megtértem győztesen. De könny- és véreleggyel,
tudtam, hogy vágya még nem lesz kiérdemelt:
gyámoltalanokat gyámoltam hát ezert;
jóságom mindenütt utat talált a néphez:
több örömet adott, mintsem megértenéd ezt,
szemében látnom azt, milyen elégedett,
ha szívvel hódított sok szívért felelek.
Mindezt, Paulinus, fizet most szörnyű hála!
Mit néki köszönök, mind visszahull reá ma.
Hír, erény tőle van, ennek fejében én
így szólok: „Menjen el, ne nézzen majd felém!”

PAULINUS

Ugyan, Felség, ugyan! Túl bőkezűnek tartják:
az Eufráteszig növelte birodalmát,
a szenátusban is sokallták címeit;
hálátlan volna? – fél, hogy annak nevezik?
Százal több nép fölött áll Berenike trónja.

TITUS

Gyenge vigasztalás ilyen nagy fájdalomra!
Bereniké szive előttem oly nyitott,
tudom, csak szívemért, másért nem dobogott.
Mióta válaszolt szerelmemre a tetszés
(jaj! gyászos az a nap, vagy mondjam, hogy szerencsés?),
csak szerelmének él, szerelmes idegen,
itt, hol nem ismerik, az udvar s Róma sem;
egyebet, Paulinus, nem kap, nem is kívánna,
mint pár órát velem, s a többit – arra várva.
Menjek csak néha egy kissé pontatlanul,
ha a várakozás perce hosszúra nyúl,

látom, hogy egyhamar könnyek közt fürdik arca,
kezem közt száritom, s hosszabb idő megy arra.
Így hát e szerelem órásmód bonyolult,
a szelid rosszállás, újult tűz, s ki se húnyt,
természetes varázs, új meg új aggodalmak,
szépség, nagyság, erény, benne mind adva vannak.
Őt egész éve már mindennap láttam őt,
és mindig azt hiszem, hogy soha azelőtt.
Ne gondoljunk bele, Paulinusom, különben
kegyetlenségem is magától visszadöbben.
Micsoda hír, nagy Ég! amit neki viszek!
Még egy csapás, gyerünk, gondolkodni minék.
Tudom a dolgomat, erőm talán föléri.
Nem méricksélhetem, hogy túl fogom-e élni.

Harmadik jelenet

Titus, Paulinus, Rutilius

RUTILIUS

Felség, Bereniké kihallgatásra vár.

TITUS

Ó! Paulinus!

PAULINUS

Hogyan! ön meghátrálna már?

Felség, valóra itt most nemes terveket vált.

Eljött a perc.

TITUS

Legyen! Hadd lássuk. Kéretem hát.

Negyedik jelenet

Bereniké, Titus, Paulinus, Phoénissa

BERENIKÉ

Bár hivatlan jövök, kissé féltékenyen
elúzni titkait, bocsássá meg nekem.
Körém gyült udvara, s míg másról sem beszélnek,
mint nagy kegyeiről, amelyek engem értek,
hogyan lehet az, uram, hogy épp eközben én
szótlán maradjak, és hálám ne közleném?
De ön, Felség (tudom, hogy ő itt hű barátja,
ki szívünk titkait rég beavatva látja),
a letelt gyász után korlátozatlan úr,
s már egyedül lehet – utánam mégse nyúl.
Azt mondják, nekem ön új diadémot adna,
s közben mégsem jut el fülembe szava, hangja.
Ejnye! nyugta legyen, Felség, elég a fény.
Szerelmére tanu a szenátus; de én?...
Ó, Titus! – végre is az illendő neveknek
kötelme: félelem, mit szerelmem levethet –
gondoskodó szive mivel gyötri magát?
Csak állam lehet az, amit ön nékem ad?
Nagyravágás nekem mióta róható fel?
Nézése, sóhaja, ajkairól egy szó kell,
csak arra vár a szív, amilyen az enyém.
Gyakrabban jöjjön el, s nem kell jótétemény.
Minden pillanata a birodalomé lett?
Nyolcadnapon – ma sincs közlendője szívénék?
A félelmeimen egy szó erőt vehet!
Rólam volt szó, mikor megleptem önöket?
Titkos beszédük itt, lehet, hogy engem érint,
Felség? Mint gondolat sem voltam önnel én itt?

TITUS

De, kétségtelenül, királynőm, s esküszöm,
hogy szemeim előtt váltiglan ott van ön.
Távolság, sem idő, mondom az istenekre,

öntől el nem veszik, hogy szívem önt szeresse.

BERENIKÉ

Hogy! hogy! nekem örök szerelmet esküszik,
s esküjét e szavak ennyire lehütik?
Minek az Eget is idehívni tanúnak?
Kételkedésem győzni csak eskü tudhat?
Célom, szívem szerint, nem épp a cáfolat,
s elég biztosíték, amit egy sóhaj ad.

TITUS

Királynő...

BERENIKÉ

Nos, uram?! De mi oka a csöndre?

Elfordul tőlem, és mintha zavarba jönne!
Csak döbbsent arcait mutatja majd felém?
Atyja halála még ily teher szellemén?
Nem hathat semmi báj az ily emésztő bajra?

TITUS

Bár tehetné az Ég, hogy atyám visszaadja!
Boldog volt életem!

BERENIKÉ

Felséged gyásza nagy,
hiszen a gyermeki kegyeletből fakad;
de megsiratta ön atyját már épp eléggé;
más gond, mi önre vár: Rómáé s hírnevéé;
ha enyém – nem merem most szóba hozni azt.
Egykor Bereniké még nyújthatott vigaszt:
de több örömmel is figyelt szavamra s énrám.
Bár ön miatt a sors annyi csapása ért már,
egy szavába kerül, és máris nem sirok!
Atyát gyászolni, jaj, bánatra mily kis ok!
S engem (emlékezem, s remegek, mint korábban),
kitől, akit imád, elvették volna bántra;
engem, kit – tudja jól, mily – kétségekre hagy,
mikor eltávozik, nem tovább, percre csak;
ki aznap meghalok, melyen eltiltanának
öntől...

TITUS

Jaj! asszonyom, mily gondolata támad?

S mely pillanatban? Ó! könnyögrök, ne tovább!
ön jó, s úgy terhel ez, mint hálátlant a vád.

BERENIKÉ

Mint hálátlant, uram! Hát az lett ön talán már?
Már jó sem lehetek, csak nagy türelme árán?

TITUS

Nem, asszonyom, de ha erről beszélni kell:
nem égett még szívem úgy, ahogy most tüzel.
De...

BERENIKÉ Nos!

TITUS Jaj!

BERENIKÉ Mondja csak!

TITUS A birodalom... Róma...

BERENIKÉ Hogy?

TITUS Gyerünk, Paulinus, torkomra forr a szó ma.

Ötödik jelenet

Bereniké, Phoénissa

BERENIKÉ

Magamra hagy, szavát nem is fejezve be?
Phoénissám, jaj! be egy gyászos eszmezsere!
Mit tettem? Mit akar? S mit jelent hallgatása?

PHOENISSA

Szükségem lenne most nekem is jó tanácsra.
Történt-e valami, emlékezzék előbb,
ami most asszonyom ellen ingerli őt?
Gondoljon erre.

BERENIKÉ

Jaj, el kell szavamra hinned,
minél messzebb megyek nyomán emlékeimnek,

s első napunk után látom e gyásznapot,
a túl nagy szerelem lesz mind vádolhatóbb.
Tanunk voltál, beszélj, de mindent mondj szemembe:
mondhattam valamit, mi ellenére lenne?
Nem is tudom. Talán – amit ő felkínált
– kicsinyelhettem és bánthattam bánatát?
Nincs abban valami, hogy fél Róma dühétől:
fél nem lemondani egy királynő kezéről?
Ó, jaj! ha ez a baj... Nem, élvezett előnyt
szerelmem százszor is zord törvényük előtt.
Ah százszor... Most pedig e durva hallgatása
meg tudna fojtani, ha meg nem magyarázza.
Phoenissa, élhetek, míg gyötör a tudat,
hogyan fordított, vagy tüskémbe akadt?
Keressük föl! De ha kutatok magamban,
a baj okára kezd már fény derülni lassan,
Phoenissa: tudja tán, mi történt az imént.
Sérti Antiochus szerelme, hátha félt.
Kérette, úgy tudom, Komagéné királyát.
Nem marad hátra más, a háttérben ez áll hát.
Biztos, hogy bánata, mely nekem fájdalom,
halvány gyanú csupán, s könnyen eloszlatom.
Ha ez is diadal, nem tartlak többre érte,
Titus. Küldjön az Ég hírvedet kimélve
vetélytársat olyat, aki hatalmasabb,
s országokat nekem nálad is többet ad;
ki hűtlen lángjaim jogaranként fizetné;
s úgy adnád csak szived, mást nem tehetve mellé!
Láthatnád, Titusom, győzelmes kedvesem,
szived ára hogy áll, mily magasra teszem.
Menjünk! Egy szó elég – békét kell hogy teremtsen.
Nyugodjunk meg, szívem, kell hogy még néki tessem.
Még nem sorstársaim a szerencsétlenek.
Féltékeny lett Titus, Titus tehát szeret.

II. felvonás vége

HARMADIK FELVONÁS

Első jelenet

Titus, Antiochus, Arsates

TITUS

Fenségéd útra kel? Mi célból – mi elől megy,
hogy utazása – vagy szökése – sürgető lett?
Rejtőzött volna még, míg el nem búcsuzik?
Ellenségünk ma már, s bennünket úgy hagy itt?
Mit szóljunk: udvarunk, én, birodalmunk, Róma?
Barátként szólni most jogom miért ne volna?
Vádol valamivel? Azzal, hogy egyremegy,
sok közt melyik király, s nem volt egyetlenegy?
Megnyílt önnek szívem, amikor élt atyám még:
nem volt adnivalóm, csak ez az egy ajándék:
s mikor nemcsak szívem, kezem is arra vár,
hogy elárassza önt, ez elől futna már?
Azt hiszi, múltbeli sikereim feledve,
nagyságom egyedül, ami még érdekelne?
S hogy minden jó barát tölem távol kerül,
mint holmi idegen, ki nincs, csak terhemül?
Épp ön, szemem elől kit majd' elveszítettem,
Jobban, mint valaha, most nélkülözhetetlen.

ANTIOCHUS

Én, Fenség?

TITUS

Ön.

ANTIOCHUS

Ó, jaj! Felsőgednek király
mit adhat, a szegény, ki csak kegyére vár?

TITUS

Emlékszem arra, hogy – dicsőségemre –, Fenség,
győzelmeim felét hőstettei szerezték;
hogy midőn Róma állt útjukon sorfalat,
Antiochus vasán nem egy fogoly haladt;
s a Capitolium előtt szemlére tárván
mily gazdag volt az ön keze szerelte zsákmány.
Most nem kívánok ily véres hőstetteket.
Szava, hangja – ez az, mit kölcsönbe veszek.
Törődéséiért Bereniké ma önnek,
kiben barátira lelt, tudom, sokat köszönhet:
Rómában senki mást nem is hallgatna meg.
Tudom, hogy ön velünk szívben-lélekben egy.
Állhatatos, nemes barátságunk nevében
befolyását reá most vesse latba értem.
Szóljon helyettem ön.

ANTIOCHUS

Látnom kellene őt?

Búcsút mondtam neki, örökre, az előbb.

TITUS

Beszéljen vele még, Fenség, az én nevemben.

ANTIOCHUS

A királynő, uram, imádja, maga menjen.
Mért fosztaná meg ily vallomástól magát,
mit tenni is öröm, s öröm, amit kivált?
Ő erre vár, uram, s nem mondom, hogy türelmes.
Ha elutazom is, kezeskedem: kezes lesz;
még azt is mondta, hogy ön nem jöhet előbb,
bár nőül venni kész, csak megkérni kezét.
TITUS Ó, édes vallomás, csak benne telne kedvem!
Megtenném boldogan, ha nem mást kéne tennem!
Ez a nap volt a cél rajongásom előtt;
de, Fenség, ehelyett el kell ma hagynom őt.

ANTIOCHUS

Fenség! Elhagyja őt?

TITUS

Sorsomnak ez az átka.

Többé Titus meg ő ne készüljön a nászra:
mi szép reményeim voltak! s ma oly hiúk!
Holnap, Fenség, s együtt el kell utazniuk.

ANTIOCHUS

Nagy ég!

TITUS

Nagy rangomért kell szánnia, ha szánna.

A világ ura, és ki sorsának szabálya,
aki királyokat kreál s meneszt akár,
saját szívemnek én nem vagyok ura már.
Róma, tudnia kell, már királyellenes rég,
ily szép nőt is gyűlöl, mert bíborban nevelték:
koronája elég és király ősei,
befenni lángom, és mindenkét sérteni.
Vágyam, kedvem szerint, fittyet hányva a népnek
turkálhat szabadon, bármily mocsokban éghet,
vár Róma tapsa, ha kezemen felhozok
egy szép cédat, aki öléből származott.
Engem mint Juliust ilyen erők sodornak.
Ha nem látja a nép őt elutazni holnap,
királynőm hallja majd, mint kéri a tömeg
hogy menjen szemek s szitkaik közepett.
Ilyen gyalázatot nevem s neve se tűrhet.
Ha már engedni kell, engedjünk hírnevünknek.
Nyolc napja ajkam is, szemem is hallgatag,
így fölkészítve vár ily gyászos szavakat;
e percben is mi mást kívánna izgatottan,
mint hogy szándékaim nyíltan szemébe mondjam.
A tiltott szerető kínját könnyítheti;
kíméljen meg, és ezt ön fejtse ki neki.

Menjen, értesse meg zavarom, hallgatásom.
 Fő az, ne lássam őt, s azt akarom, ne lásson.
 Ne tudja más, csak ön, mint sír, mint könnyezem,
 vigye búcsúm neki, s vegye, mit küld nekem.
 Gyász reá, gyász reám – kerüljük el a látványt,
 mely maradék erőnk temetné el, ha látnánk.
 Szívemben élni fog, s uralkodik tovább,
 s ha ez megenyhíti balsorsa szigorát,
 hogy hozzá hű leszek, esküdjön arra ön meg,
 s hogy udvaromban is önála száműzöttebb,
 hordozva síromig szeretője nevét:
 csak számkivettetés uralmam; s hosszú még
 – ha tán kevés, hogy őt elvette már örökre,
 s magas korig az Ég tovább is így gyötörne.
 Ön, kit hozzá csupán szép barátsága köt,
 Fenség, ne hagyja a bajban magára őt.
 A Kelet lássa önt mint kísérete tagját;
 ne mint menekülőt, diadallal fogadják;
 kösse barátságuk örökös kötelék:
 szeretném, ha nevem folyton emlitenék.
 Országaik között jobb, ha közös határ lesz,
 szomszédok legyenek, közbül az Eufrátesz.
 A szenátus, ahol az ön jó híre nagy,
 majd beleegyeznek, hiszem, egyhangulag,
 s Komagénén kívül kapja Kilíkiát ön.
 Királyom, áldja Ég; ne hagyja el királynóm,
 ki minden volt, mi csak e szívnek álma itt,
 ki minden lesz, mi majd éltet halálomig.

Második jelenet

Antiochus, Arsates

ARSATES

Az Ég, ha így ítél, igazság, amit érlel.
 Elutazik, uram, de már Berenikével.
 Adják – nem elveszik – kezébe egyenest.

ANTIOCHUS

Hadd jussak, Arsates, lélegzethez, ne kezd.
 Meglepő fordulat, nagyobb nem is lehetne:
 Titus, amit szeret, mindent rábíz kezemre!
 Higgyem, nagy istenek, amit hallottam itt?
 És, ha elhiszem is, javamra válhatnak?

ARSATES

S mit higgyek én, uram, miért megint e kétség?
 Milyen új akadály fékezi örömét még?
 Távozóban imént szava tévútra vitt,
 míg végső búcsujuk friss benyomásait,
 ama nyílt vallomás merszétől még remegve,
 új hőstette gyanánt előttem részletezte?
 Futott a nász elől, amelytől reszketett;
 a nász meghiusult: hát mi zavarja meg?
 Menjen, amerre most sok édes vágya vonzza.

ANTIOCHUS

Rám bízták, Arsates, enyém a sorsa gondja.
 Élvezhetem soká a társalgást veled,
 s majd tekintetem is megszokhatja szeme.
 Szívébe nézve tán meglátja, hogy milyen más
 Titus arcán a fagy s bennem a szüntelen láz.
 A rang súlyával ő engem elnyomhat itt;
 Rómában bárki mást mellette árny borít;
 emléke Keleten mondható elevennek,
 de ott Bereniké hírem nyomára lelhet.

ARSATES

Semmi kétség, uram, a helyzet kedvező.

ANTIOCHUS

Ó! öncsalás, amit kettőnk ábrándja szól!

ARSATES

Hogy volna öncsalás?

ANTIOCHUS

Hát neki tetszhetem még?

Vágyam Bereniké engedné, hogy beteljék?
 Szavaival talán gyógyítaná sebem?
 Hát azt hiszed: amíg szenved keservesen,
 bár senki férfi őt ne nézze elbűvölten,
 hagyná a szívtelen, hogy folyjon érte könnyem,
 ráfanyalodna-e, hogy mint valami gyám
 törődjem vele én, míg átlát a szitán?

ARSATES

Balsorsban, ha nem ön, ki lenne vígaszára?
 A sors kegye, uram, elfordul tőle már ma:
 Titus elhagyja.

ANTIOCHUS

Jaj! e döntő fordulat

a régi kín helyett nem hoz, csak újakat,
 csak sírva vallaná, hogy éppúgy mást szeret még,
 és jaja lenne majd, amit szívemre vennék;
 szerelmem gondnoka, nagy aratás helyett,
 lesném, mennyi a könny, mit másért ejtenek.

ARSATES

Hát önnek élvezet, ha szorongásban élhet?
 Nagy szívben soha még ekkora gyengeséget!
 Magunk között, uram, lássuk: Berenikét,
 hogy az öné legyen, rá mi veheti még?
 Mert Titus nem tehet semmit már öröme,
 szükséges, lássa be, hogy ön legyen a férje.

ANTIOCHUS

Szükséges!

ARSATES

Tűrje el könnyeit pár napig.

Hadd sírja ki magát, majd lecsillapodik.
 Önért szól minden ott: a harag és a bosszú;
 ott van, és van idő – az Titus nélkül hosszú;
 s három jogar, amit maga hogy bírna meg;
 s szomszéd országai – hadd egyesüljenek.
 Barátság, érdek, ész – kapocsnak nem elég ez?

ANTIOCHUS

Reményt adsz, Arsates, igen, szavad fölleszt.
 Örömmel fogadom pezsdítő jóslatod.
 Mire várunk? Tegyük, mit Titus meghagyott,
 lássuk Berenikét, s amint parancsba adva,
 közöljük vele, hogy Titus magára hagyja.
 De nem, nem menni jobb. Mit tettem, Arsates?
 Ez a szerep nekem kegyetlenül nehéz.
 Erény és szerelem, amit vásárra vinnék.
 Drága Berenikém! épp tőlem vegye híret,
 hogy elhagyja Titus! Hihette valaki,
 hogy ön valaha is ezt fogja hallani?

ARSATES

Gyűlölet tárgya csak Titus személye lenne.
 Azért beszél, uram, mert ő kérte meg erre.

ANTIOCHUS

Nem, békén hagyom őt. Kimélet jár neki:
 bőven lesz más, aki baját közölheti.
 Nem lesz, úgy gondolod, majd eléggé letörve
 attól, ahogy Titus ellökte őt örökre,
 s nem váltja ki a hír örök utálatát,
 ha azt így hallja meg, a vetélytárson át?
 Megint milyen csapás; szökjünk, hogy át ne adjam
 e hírt, melyért harag ha ér, az halhatatlan.

ARSATES

Ah! itt van ő, uram. Most döntenie kell.

ANTIOCHUS

Nagy ég!

Harmadik jelenet

Bereniké, Antiochus, Arsates, Phoénissa

BERENÍKÉ Fenség! Mi ez? hát nem utazik el?

ANTIOCHUS

Csalódott, asszonyom, ezt észrevettem mindjárt, láttam, hogy szeme itt Cézárt kereste inkább. De őt vádolja csak, hogy búcsút véve bár, szemeire megint látásom terhe vár. Ha eltávozhatom, rég Ostiában lennék, vissza tilalma tart, s így udvarában lel még.

BERENÍKÉ

Öné minden szava. Miénk csupán a csönd.

ANTIOCHUS

Azért tartóztatott, hogy szóba hozza önt.

BERENÍKÉ

Engem?

ANTIOCHUS Igenis, önt.

BERENÍKÉ

S a mondanivalója?

ANTIOCHUS

Bárki alkalmasabb beszámolhatja róla.

BERENÍKÉ

Hogyan?!...

ANTIOCHUS Haragra most még nem adtam okot.

Mások talán azért lennének boldogok, mert titkos diadalt érezve és bizalmát, most nem kellene, hogy válaszuk megtagadják. Nekem – kit tudja, mily aggodalom nyomaszt – drágább nyugalma, mint a magamé, s hogy azt ne bántsam, vállalom a nem annyira rosszat: sújtsa haragja bár, fájdalmat ne okozzak. Igazat ad nekem, mire a nap lemegy. Királynőm, áldja Ég.

BERENÍKÉ

Miket mond! Nem mehet!

Fenség, zavaromat már semmi ne takarja: egy királynő van itt, kit elhagy önuralma, s vergődve könyörög – kérem: két szót csupán! Attól fél, mondja ön, hogy megzavar talán, kegyetlen csöndje meg minden, csak nem kimélet, szivemben fájdalom, gyűlölet, harag éled. Nyugalmánál, uram, ha drágább az enyém, ha önnek valaha is kedves voltam én, lelkem mély zavarát el kell hogy űzze már ön. Mit mondott Titus?

ANTIOCHUS

Az istenekre, királynőm....

BERENÍKÉ

Hát engedetlen? ez nem túl merész dolog?

ANTIOCHUS

Gyűlöletére csak beszédem lenne ok.

BERENÍKÉ

Beszéljen, akarom.

ANTIOCHUS

Egek! minő erőszak!

egy lépés, s látja majd, e csend dicsérhető csak.

BERENÍKÉ

Fenség, ha nem teszi, amire sürgetem, biztosra veheti örök gyűlöletem.

ANTIOCHUS

Királynőm, ezután hallgatnom lehetetlen. Nos hát, amit kíván, annak kell megfelelnem. Ne áltassa magát: amit hirem jelent, oly baj, amelyre tán gondolni sose mert. Én ismerem szívé: jobb lesz előre félni, nincsen pont kényesebb, mint hol ütésem éri. Titus rám bízta...

BERENÍKÉ

Mit?

ANTIOCHUS

Általam közli, hogy....

El kell örökre... nos, egymástól válniok.

BERENÍKÉ

Kitől? Ki válik? Én? Titus Berenikétől?

ANTIOCHUS

Ami mellette szól, még hadd idézzem én föl. Mi borzalom akad és kétségbeesés, mely nagy szívből fog, s szerelemben tenyész, mind lelkét marja az. Siratja önt, s imádja; de szerelme mit ér, ha megmarad továbbra? Egy királynőt a nép itt gyanúval kezel. El kell szakadniok, s ön holnap útra kel.

BERENÍKÉ

El kell szakadni! jaj! Phoénissa!

PHOENISSA

Nos, királynőm,

lelki nagysága győz, ha ily próbát kiáll ön.

Bizony, kemény csapás, csak álmélkodhatik.

BERENÍKÉ

Annyi eskü után Titus elhagyna így!

Titus, ki esküdt... Nem, ily hírt sose hinnék,

ő soha nem hagy el, nem kockáztatja hírét.

Befeketítik ez ártatlant gyanúval.

Egységünk bontva meg a kétség törbe csal.

Titus szeret, Titus nem akarja halálom.

Beszélnem kell vele, nyomban meg kell találnom.

Menjünk.

ANTIOCHUS Minek tekint? Ilyet szemembe vág?!

BERENÍKÉ

Jobban kívánja ezt, semhogy higgyem szavát.

Nem, önnek nem hiszek. De – ha ez van, ha más van – őrizkedjék, nehogy önt valaha is lássam.

(Phoénissához) Míg így vagyok, ne hagyj, hogy egyedül legyek.

Jaj, hogy csaljam magam? Teszem, ahogy lehet.

Negyedik jelenet

Antiochus, Arsates

ANTIOCHUS

Nem volt káprázat ez? csalódása a fülnek?

Őrizkedjem, nehogy szeme elé kerüljek?

Bízást őrizkedem. Nem mentem volna már,

ha Titus útam akadályként nem áll?

Biztos: indulni kell. Hát útra, Arsatém!

Gyötörni vél, gyűlöl: ezt most kegyének érzem.

Nemrég szerelmesebb voltam és tévete; akkor – féltékenyen, nyomorultul megyek.

Most talán, Arsates, általa így kitiltva,

társamul a közöny szegődhet útainkra.

ARSATES

Távozni, uram, épp ezúttal nem szabad.

ANTIOCHUS

A megvetésnek is tegyem ki magamat?

Mert hideg lett Titus, terheljen felelősség?

Bűnhődjem én azért, amit ellene ő vét?

Méltánytalan az is, se igazság, se jog,

ha abban kételkedik, hogy őszinte vagyok!

Titus, azt mondja ő, szereti, én becsaptam.

Csalárdság bélyege – őtőle! – és rajtam!

Méghozzá épp mikor? Végzetes percben épp,

hogy könnyét emlitem, a vetélytársamét,

hogy vigaszára őt szerelmesnek lefestve

mondom szilárdnak is, milyen nem is lehetne.

ARSATES

Gyötrelmére, uram, új okokat talál?
Hagyjon időt, amíg lepad ez az ár.
Egy hét, egy hó, s lemegy, és mit számít, ha később.
Maradjon legalább.

ANTIOCHUS

Itthagynom, Arsates, őt.
Fájdalmában nekem nehéz nem venni részt.
Nyugalmam, hírnevem, minden utazni kész.
Menjünk, kerüljük a kegyetlent, messze, messze,
hol említeni őt nincs oka senkinek se.
Amellett persze még elég hosszú a nap.
Palotámba megyek, hogy ott bevárjalak.
Nézd meg, nincs-e vajon túlságosan lesujtva.
Fuss! Azt, hogy nincs veszély, azt tudjam, s utazunk ma.

III. felvonás vége

NEGYEDIK FELVONÁS

Első jelenet

BERENÍKÉ (egyedül)

Phoenissa hol marad? Ó! mért vagy túl kimért,
te perc, túl lassu, hogy vágyaim utolérld!
Föl-alá futkosom, megtörtén epedek még;
erőm végére jár, s végem, ha megpihennék.
Phoenissa hol marad? Ah! mily baljós e jel,
e lassúság miatt új szorongás fog el!
Phoenissa hozhat-e választ – ha így, ha úgy szól?
Kihallgatást se nyer a hálátlan Titustól.
Mert haragom jogos, ő most bujkálni fog.

Második jelenet

Bereniké, Phoenissa

BERENÍKÉ

Drága Phoenissa, nos! a császár fogadott?
Mit mondott? Eljön-e?

PHOENISSA

Láthattam őt, királynőm.
Elmondtam zavarát, s hogy nyugtot nem talál ön.
Szemből folyt a könny, mit el nem fojthatott.

BERENÍKÉ

Eljön?

PHOENISSA

Bizonyosan, királynőm, jönni fog.
De jó, ha ily zilált állapot képe várja?
Szedje össze magát, szálljon kissé magába.
E kúsza fátylakat hadd tűzöm újra föl
s e kócos fürtöket a szemei elől.
Amit rombolt a könny, eltüntetem, ha tűr még.

BERENÍKÉ

Hagyjad, Phoenissa, hagyd: hadd lássa csak a művét.
Ha se hűség, se könny, se annyi bús panasz
– mit könny? –, ha az, mi vár s közelg: szerelme veszte,
halálom nem elég, hogy őt visszavezesse,
mit érnek, mondd, kezded ügyeskedései
gyarló szépségemért, mely nem kell már neki?

PHOENISSA

Nem igazságtalan, ha ilyen változást vár?
Hallja ezt, asszonyom? Közeledik a császár
és nagy kísérete: itt jobb, ha nem marad:
inkább termeiben, négy szemközt szóljanak.

Harmadik jelenet

Titus, Paulinus, Titus kísérete

TITUS

Paulinus, kérje még a királynő türelmét.
Fölkeresem. Előbb kissé magamba' lennék.
Most menjenek.

PAULINUS

E harc hogy aggaszt! Istenek,
óvjátok hírnevét s az államérdeket!
Lássuk a királynőt!

Negyedik jelenet

TITUS (egyedül)

Nos, Titus, látsz előre?

Vár rád Bereniké. Mi vár rád, vakmerőre?
Búcsúd végszóra kész? Nincs min töprengened?
Kegyetlen tettere kész vágyakozó szived?
Mert nagy harc vár reád, s végül alulmaradnál,
ha csak szilárd maradsz, és nem tudsz lenni barbár.
Vágyó tekintetét, mely mindig jó nyomon
hatol be szívemig, kiállni hogy' fogom?
Sikerülhet-e majd, amikor rám szegezve
a báj e fegyverét, könnyek közt néz szemembe,
nem elfelejtenem gyászos feladatod?
Végre kimondom-e: „Látni sem akarom”?
Imádom őt, s imád a szív, mit összetörnék.
De összetörni mért? Ki parancsára? Önként:
mert hát közölte tán Róma, hogy mit kíván?
Behalljuk zsvaját palotánk ablakán?
Szakadék szélire jutott talán az Állam?
S hogy megmenthessem én, megszabva ez az ár van?
Hang sincs, egyedül én, aggályosság okán,
előlegzem a bajt, nemhogy halasztanám.
Ki tudja, Róma őt, kinek erénye annyi,
végül rómaiként képes-e befogadni?
Tán választásom és Rómáé egyezik.
Nem, mindez valahogy még nem vág össze itt.
Ha mérlegre teszi, törvényeivel együtt,
szerelmünk, könnyeink, hűségünk – feltehetjük,
hogy Róma támogat. Titus, hát nincs szemed?
Hol élsz? nem itt? – ahol a királygyűlölet
már az anyák tejét is mérgével telíti?
Félelem, szerelem hogy tudná azt lebírní?
Tudtad mint gyermek is, hogy Róma hogy itélt
– csak királyairól? – királynődről, s mi rég!
Nem kísérte talán hadaidat a Fáva
kötelességeid füledbe harsonázva?
S mikor Bereniké nyomodban ideért,
hallhattad, hogy a nép róla miként beszélt.
Hányszor kell hallanod, s megértenéd-e végre?
Hitvány ember! szeress, de trónodról lelépve,
világ végére fuss, temesd el ott magad.
Hogy betöltsék helyed, azt méltóbbakra hagyd.
Nagyság talán az is, hogy van rá annyi tervem,
volnék miattuk én immár feledhetetlen?
Uralmam nyolcnapos, s amíg letelt e hét,
mit tettem a közért? Mindent szerelmemért.
Mily értékes napok – de számadásaimnak?
Hol a nap, mely ígért új boldogságra virrad?
Láttam könnyek helyett, a szemek tükrein
hálát gyümölcsözön, mit érnek tetteim?
A dolgok menetén kicsit is fordítottam?

Az égiek szerint, tudom-e, hány napom van?
S ez oly csekély, s e várt napok legelején
hányat, ah! nyomorult! elvesztegettem én!
Ne késsünk hát. Tegyük tisztet szerint a dolgom.
Utolsó szál, szakadj...

Ötödik jelenet

Bereniké, Titus

BERENIKÉ (*lakosztályából jövet*) Nem, hagyjatok, ha mondom.
Megyek, akármilyen tanácsba ütközöm:
kell hogy most lássam őt. Ah! Felség! íme ön.
Nos, úgy igaz tehát, hogy Titus elhagy engem?
Válnunk kell. Tőle a parancs! S ezt kell követnem!

TITUS

Királynőm, szánja a letört uralkodót,
de sírni nem szabad, az senkinek se jobb.
Zavarom épp elég kegyetlenül gyötörne,
ha nem fájditja is szívemet drága könnye.
Inkább, mint annyiszor, hozzám bár szólna ma
az ön ajkával a kötelesség szava.
Ideje, hogy a szív szavát elnyomva mélyen
a nagyság s észokok fényével a szemében
rideg feladatomból mérje föl ridegen;
maga ellen maga vértelmezze föl szívem;
segítsen, ha lehet, legyőzőm gyengeségét,
s könnyem elfojtani, hisz azt sem tudom én még;
és habár könnyeink nehéz leküzdőnk,
gyászunk se törje meg méltóságérzetünk,
tudja meg a világ, hogy szemben kivel áll ő,
hogy császár, aki sír, s ki vele sír, királynő.
Mivelhogy végül is, királynőm, válni kell.

BERENIKÉ

Kegyetlen! Eddig ezt miért hallgatta el?
Mit tett velem? Ó jaj, azt hittem, hogy szeretnek.
Látása lett egész tartalma életemnek
– s hogy megvallottam ezt: a törvényismeret
nem volt sajátja? ezt még úgy hallgatta meg?
Várt, amíg bennem ez érzés órjásivá nő!
Miért nem mondta azt: „Szerencsétlen királynő,
mire vállalkozol, miben reménykedel?
oly szívet adsz, melyet nem fogadhatnak el.”
Nem elfogadta? – hogy szívtelen visszaadja,
bár benne ég a vágy, hogy keze közt maradjon.
Szerelmünk már kibírt hús konspirációt.
Lett volna alkalom: el miért nem hagyott?
Volt akkor ezer ok s így vígasz is a bajra:
akkor halálomért felelt volna az atyja,
a szenátus, a nép, a nagy birodalom,
egész világ akár, csak önt nem vádolom.
Az ő gyűlöletük mióta kitudódott,
ily baljós fordulat azóta várható volt.
De, Felség, nem midőn a legkegyetlenebb,
a beteljesülés reményét törve meg,
midőn szíve szerint ön bármit megtehetne,
s már hallgat Róma is, atyját már eltette,
s ön elé a világ térdet hajtani jön;
midőn nincs, akitől félhetnék más, csak ön.

TITUS

S nem más, csak én vagyok, ki árthatott magának.
Élhettem szabadon, csábíthattak a vágyak.
Szívem óvakodott kutatni a jövőt,
hogy lesz-e nap, amely választ kettőnk között.
Nem állt meg semmi sem vágyaim ellenében.

Nem gondolkodtam el, lehetetlent reméltem.
Tán, hogy a búcsuperc, ha jön, vagy még előbb
holtan terülök el a lábai előtt.
E vágy gátolva nőtt – gátakkal hogy ne bírnék?
Meggzölt mindenki itt. De, királynőm, a hírnév
szívemhez e napig érthetőn nem beszélt,
s oly hangon, mit viszont egy császár már megért.
Szándékaim nyomán, tudom, hogy mi szakad rám:
ön nélkül életem – mintha csak abba hagynám;
szívem elhagyni kész, már nem is tétováz.
Nem élet vár reám, hanem uralkodás.

BERENIKÉ

Uralkodjék tehát dicsőségben, kegyetlen.
Többé nem érvelek. Vártam, hogy elhíhessem,
hogy ugyanaz a száj, mely százszor esküdött
szerelmünkre, amely örökre összeköt,
e hűtlen száj, melyet most saját hangja vádol,
örökre el maga parancsoljon magától.
Saját fülemmel itt kellett ezt hallanom.
Nem hallgatom tovább, s örökre búcsuzom.
Örökre! Ah! uralom, gondolni arra nem kell,
mily iszonyú e szó, amíg szeret az ember?
Be sok egy hó, egy év: folyvást nem szenvedünk
majd attól, hogy közénk a tenger települt,
hogy kél s nyugszik a nap, és újra s újra mindég,
anélkül, hogy Titus láthatná Berenikét,
s a perc nélkül, midőn én láthatnám Titust?
Kár a szóért! Ó szív! hogy így tévedni tudsz!
Örvend hálátlanul előre már, hogy elveszt,
s hány napja volt is ez – számolni azt kegyes lesz?
Hosszú nap mind nekem, neki majd túl rövid.

TITUS

Királynőm, nincs annyim, hogy számolgassam így.
Remélem, nem soká, ha gyászolhat a Fama,
azt, hogy szerettem önt, tagadni nem kívánja...
Megtudja majd, Titus életébe került...

BERENIKÉ

Felség! ha így van ez, válni mért kell nekünk?
Arról, hogy elvegyen, többé már nem beszélnek:
de látnom sem szabad? Rómában így ítéltek?
szívünk egy levegőt – vagy arra is irigy?

TITUS

Ó, jaj! mindent tehet. Tessék, maradjon itt:
már nem vitatkozom. De tudom gyenge pontom:
le kell majd győzőm önt, és közben félni folyton,
vigyázva lépteim, ne hajtsanak oda,
ahová szüntelen varázsa vonzana.
Mit mondjak még? – mikor szívem még önfeledten
arról ábrándozik, mit jelent önt szeretnem.

BERENIKÉ

No és, Felség, no és, mért lesz ez rossz dolog?
Úgy látja, Róma most nyomban lázadni fog?

TITUS

Ki tudja, hogy itél, ha sérelmét bírálja?
Ha szóvá teszi azt, s morajra jön a lárma,
szentesíthet pecsét választást véresen?
Ha pedig áru az, s törvényét megveszem,
fizetteté velem? Mert megfizetni meg kell
türelmét egy napon; de hát milyen kegyekkel?
Mely kérés volna, mely ne kapna vérszemet?
Oly törvényt óvhatok, mit semmibe veszek?

BERENIKÉ

Amit semmibe vesz, az Berenike könnye.

TITUS

Semmibe, én? Nagy Ég! ezt nem hiheti ön se!

BERENÍKÉ

Mit! rossz törvényekért, miken javíthat ön,
mélységes bánata gyötörje örökön?
Vannak-e jogai, ha Róma joga több lett?
A mi érdekeink nem szentebbek-e, többek?
Feleljen, mondja meg.

TITUS

Szívem szaggatja ön!

BERENÍKÉ

Császár, uralkodó, Felség, és könnye jön!

TITUS

Igen, asszonyom, úgy: gyöttrődöm, könnyem ontom,
remegek. Végül is eskűm tart meg a trónon,
míg Rómán aszerint s törvényén öröködöm;
hát óvnom is kell azt. Nem egy elődömön
a hű törvényudást már számon kérte Róma.
Ah! nézzen vissza csak a legrégebbi korokba,
és látni fogja, hogy mind engedelmesek:
ígérete szerint egyik elébe megy
az ellenség közé a biztos kínhalálnak;
másik, bár győztes az, fejét veszi fiának;
s egy könnytelen atya mutatván közönyét,
halni lát két fiút, kit halálra ítél.
A boldogtalanok! A haza s a dicsőség
győz mindenk fölött, ez római örökség.
Tudom, hogy most Titus, szegény, önt hagyva el,
– bár zord az ős erény – zordabban vezekel,
mert az nem ér ilyen nagy áldozat nyomába.
Királynóm, végre is méltatlannak találna,
hogy példát hagyjak a késő korok előtt,
erős szíveknek is alig követhetőt?

BERENÍKÉ

Barbárnak mondanám, kinek nincs lehetetlen;
ki méltó arra is, hogy gyilkosom lehessen:
kiismerte szívem az ön érzelmeit.
Tovább nem kérlelem, hogy túrjon engem itt.
Még hogy itt éljek én gyalázva, megvetetten,
ahol gyűlöl a nép gúnyolódva felettem?
Célom – kitudni azt, hogy elutasít-e –
elértem, s hamarost nem is kell félnie.
Tőlem ne várja ön, hogy szitkokra fakadjak,
s nem hívom az Eget, mit esküi becsaptak.
Ha könnyem égbe hat, kérem, feledjem én
most fájdalmaimat – halálom küszöbén.
Ha az igaztalan miatt célok hevítnek
már halni készen a megbántott Berenikét:
vesztéért már csupán bosszúállót keres;
s itt lelhet rá, hisz az hálátlan szíve lesz.
Ilyen nagy szerelem nyomot fog hagyni abban,
jelen fájdalom és mindaz, mit régen adtam,
kiontott vérem itt, e palota kövén,
mind ellensége lesz – ezt hagyom önre én;
akaratom szilárd, meggondolást se túrnék,
ezekre bízhatom a teljes bosszu művét.
Ég önnel.

Hatodik jelenet

Titus, Paulinus

PAULINUS

Mit tesz ő távozása után,

Felség? Lehet talán, hogy elutazna már?

TITUS

El vagyok veszve. Ezt, Paulinus, túl nem élem.
Meghalni készül ő. Menjünk hát, hadd kísérem.
Meg kell őt mentenünk.

PAULINUS

Hát nem figyelik őt,

parancsot nem adott ön erre már előbb?
Az udvarhölgyei folyvást körötte vannak,
s elejét vehetik e gyászos gondolatnak.
Ne féltse semmitől. Nehezén túljutott,
Felség; csak így tovább, s biztos, hogy győzni fog.
Tudom, minden szaván ön szánalomra gerjedt,
s ennek, így látva őt, én sem állhattam ellent.
De túl e bánaton, ha messzebbre tekint,
lássa, milyen siker követ egy percnél kint,
hogy áldják majd nevét, mert tette, mit a rang várt
s dicső jövője.

TITUS

Nem, gyűlölöm azt a barbárt,
aki vagyok. Nero, kinek nem volt szíve,
kegyetlenség terén nem ment ily messzire.
Azt nem viselném el, hogy Berenike meghal.
Gyerünk, felőlem ám fecsejjen Róma, nem baj.

PAULINUS

Hogy?! Felség!

TITUS

Nem tudom, mit mondok, Paulinus.

A túl nagy fájdalom megőrjít, összezúz.

PAULINUS

Népszerűsége nő, ne vessen gátat ennek.
A búcsujuk fölül a hírek szárnyra keltek;
Róma nem zúg tovább, örvend, és van miért;
oltárok füstjei magasztalják nevét,
s erényeit a nép egekig földicsérve
hord babérkoszorút szobrai talpkövére.

TITUS

Róma! Berenike! S minő uralkodó!
Ah! császár mért vagyok? S miért szerelmes, ó!

Hetedik jelenet

Titus, Antiochus, Paulinus, Arsates

ANTIOCHUS

Mit tett, Felség? Ha most Bereniké, a drága
Phoenissa karja közt meghal, azt ne csodálja.
Könny, okos érv, tanács mindeddig mit sem ért;
kiáltván könnyörög töréret vagy méregért.
Hogy lebeszélje őt, csak önnek van hatalma:
emlegetik nevét, s magához tér, ha hallja.
Lakosztálya felé tekinget szüntelen,
úgy tűnik, várja, hogy egyszer csak megjelen:
ezt nem bírom tovább, e látvány megöl engem.
Habozna még neki magát mutatni menten?
E szépséget, e báj s nagy lelket mentse meg,
hogy megillesse még az ember nevezet.
Nos, mit felel?

TITUS

Ó jaj! mit kell neki felelnem?

Valóban élek-e? – azt sem tudom e percben.

Nyolcadik jelenet

Titus, Antiochus, Paulinus, Arsates, Rutilius

RUTILIUS

Felség, minden tribun, konzul, szenátor itt
és egész államunk nevében kéretik.
Nyomukban számosan lakosztályába jönnek,
s mind türelmetlenül néznek elébe önnek.

TITUS

Értem, nagy istenek! Edzitek szívemet,

látván, hogy meginog, s látván, hogy' tévelyeg.
 PAULINUS
 Felség, gyerünk csak a szomszéd terembe így hát a szenátus elé.
 ANTIOCHUS A királynőhöz inkább!
 PAULINUS
 Felség, az Államot azzal, hogy elvonul, meg tudná sérteni – igen méltatlanul? Róma...
 TITUS Hagyd, Paulinus, most meghallgatjuk őket. Fenséged lássa be, ezzel kell hogy törődjek. Királynőm várja önt. Hiszem: ha végzek itt, a szerelmekben ő majd nem kételkedhetik.

IV. felvonás vége

ÖTÖDIK FELVONÁS

Első jelenet

ARSATES (*egyedül*)
 Hol lelhetek reá e hűséges királyra?
 Egek, vezessetek, s buzgalmamat megáldva adjátok, hogy hirem most nyomban érje el, nagyobb öröm lesz az, mint amit várni mer.

Második jelenet

Antiochus, Arsates

ARSATES
 Ah! épp ide milyen áldott szerencse hozta, Fenség?
 ANTIOCHUS Tudd meg, ha ez tán örömet okozna, vissza ide nem hajt, csak a keserűség.
 ARSATES
 Királynőnk útra kész.
 ANTIOCHUS Elmegy?
 ARSATES Ma este még.
 Máris rendelkezett. Mert mindhiába sírt ő, felé se néz Titus, s ez olyannyira sértő, hogy nincs már benne düh, annál több dac marad. Így hát Rómát s Titust és mindent hátrahagy, s nyomban indul, nehogy Róma megtudja, lássa, élvezze, hogy milyen fejvesztett lesz futása. Most épp Cézárnak ír.
 ANTIOCHUS Nagy ég! ez is lehet?
 És Titus?
 ARSATES Titus őt nem látogatta meg. Föltartja most a nép, rajongva gyúl köréje s éljenzi minden új, szenátus adta névre; s e titulusok és bókok és éljenek körülfonják Titust, olyképp kötözve meg, hogy tisztte foglya lett, láncra van verve már ő, s ha sóhajtozik is, és sír is a királynő, kusza vágyaira köteleessége vár. Kész tény. Berenikét aligha látja már.
 ANTIOCHUS
 Reményre, Arsates, hát lenne ok, bevallom! De így játszván a Sors még nem gyötört-e vajjon? Annyi szép tervemet meghazudtolta már, hogy félve hallgatom, bármi jót mondanál, szívem az örökös gyanakvásra tanítva, bár remél, reszket is, hogy sorsom ki ne hívja. De mit látok? Titus felénk közeledik. Miért?

Harmadik jelenet

Titus, Antiochus, Arsates

TITUS (*befelé jövet*)
 Kint várjanak. Nem kell kíséret itt. Fenség, ígéretem most tette válva lássa. Nagy gond Bereniké, nem hagy gondolni másra. Bánata – s az öné – szaggatja szívemet, azon könnyíthetek, az enyém nehezebb. Jöhet, Fenség, jöhet, hogy tanu legyen később: utolszor lássa még, hogy szeretem-e én őt.

Negyedik jelenet

Antiochus, Arsates

ANTIOCHUS
 Nos, ez hát a remény, amit szavad adott. Igért diadalom ime most láthatod. Elmegy Bereniké, mert joggal megdühödhet? Titus elhagyja őt, hogy sose lássa többet? Mi vétkem, istenek? Égi rosszakarat ily gyászos életet mely vég felé ragad? Perc perc után megint csak körbe-körbe lökdös félelem és remény, remény és vak dühök közt. Hát létezem-e még? Bereniké! Titus! De rajtam majd, nagy Ég, nevetni mégse tudsz.

Ötödik jelenet

Titus, Bereniké, Phoenissa

BERENIKÉ
 Semmi nem érdekel. Csak elhatározásom. Utazni akarok. Mért kell még újra látnom? A kétségbeesést kell keserítnie? Elég! Nem akarom ezután látni se.
 TITUS
 Meghallgat, kegyesen?
 BERENIKÉ Nincs rá időm.
 TITUS Csak egy szót,
 királynőm.
 BERENIKÉ Azt sem.
 TITUS Így hozzám ő soha nem szólt.
 Döbbenet kérdezem e változás okát.
 BERENIKÉ
 Végeztünk. Várta, hogy holnap utazni lát, s amely nap kérte ezt, én elutazom aznap. Már indulok.
 TITUS Marad!
 BERENIKÉ Hálátlan, még maradjak! És mért? hogy még tovább bántalmazzon a nép, s bajomat itt a fal csak visszhangozza még? Nem hallja örömük, mily kegyetlen zajongás, miközben kívülem itt senki nem jajong más? Minő vétkem miatt bősültek így neki? Szívem túlsága bűn, amellyel szereti?
 TITUS
 Királynőm, mért figyel az esztelen tömegre?
 BERENIKÉ
 Itt semmi sincs, ami ne sérelmemre lenne. Lakosztályom, ahogy várt, terve szerint; szerelmem tanui, e termék sorra, mind színleg ígéret is, hogy ön azt viszonzozza; e lombdizsek, ahol neveink összefonva

mindenütt láthatók, gyötörve szemeim:
megannyi rút csalás, mit elviselni kín.
Phoenissa, jöjj.

TITUS Ó! mily igaztalan, ha átkoz!

BERENÍKÉ

Térjen csak vissza ön dicső szenátusához;
kegyetlen itt, ezért nagy taps fogadta ott.
Élvezte legalább, hogy sikert aratott?
Becsvágya hát betelt? ez kielégítette?
Kérték, feledjen el, és megígérte, nemde?
De szerelmét csak ez még nem feledteti,
csak az, ha gyűlöl is – hát megígérte, mi?

TITUS

Igértem bármit is? Még hogy gyűlöljem önt! Én?
Még hogy Bereniké emlékét is törölném!
Ah! Istenek! miért épp most ilyen konok,
s kegyetlen gyanuja mért sért, ha semmi ok?
Ismerhet ön, s ha most öt évet visszaforgat,
keresve, volt-e már oly pillanat vagy oly nap,
midőn több volt a tűz, és forróbb a remény,
amellyel vágyaim tudtára adtam én:
látja – e nap a csúcs. Be is vallom, valóban,
még nem szerettem így, ilyen odaadóan.
És soha még...

BERENÍKÉ Szeret – folyvást ezt fejt ki,

én meg elutazom, ahogy ön rendeli?
Hogyan! Szenvedni kell, hogy ezzel elbűvöljem?
Már attól fél talán, hogy elfogyott a könnyem?
Visszakapnom szívét így mi hasznomra lesz?
Ha szán, kegyetlen, úgy színleg sem ily heves.
A drága képeket idézni hát szabad még?
Szeretném hinni azt, most mikor elutaznék,
hogy titkon engemet lelkéből száműzött,
s örvend hálátlanul azon, hogy eltűnök.

Titus Bereniké levelét olvassa

Egy levelem, amit kezemből most kitépett.
Szerelméből, ime, csupán ennyit remélek.
Hálátlan, fussa át, olvassa csak. Megyek.

TITUS

Nem megy. Nem kapja meg az engedélyemet.
Úgy! útja csak ürügy, s szándéka gyilkosabb volt?
Út a halál felé? Hogy kit szerettek, abból
gyászos emlék csupán, más se maradna fenn?
Hívják Antiochust, most s ide kéretem.

Bereniké leveti magát egy székre

Hatodik jelenet

Titus, Bereniké

TITUS

Királynőm, végre most őszintén kell beszélnem.
Korábban is, midőn a perccel szembenéztem,
amely feladatomban zord törvénye szerint,
attól, hogy lássam önt, majd mindörökké tilt,
tudtam, a búcsu már nincs is annyira távol,
félelem vár és harc, és sír majd, sírva vádol,
és lelkem mindama kínokra számított,
mikkel e nagy csapás engem sujthatni fog.
De szívem mostanig bárhogy és bármitől félt,
az mind csak semmisség amellest, ami történt:
nemigen hittem azt, hogy megadom magam,
de rám tört a zavar, mely szégyenemre van.

Róma itt felvonult, a szenátus az élen.
Szónokuk üdvözölt, míg én lesújtva mélyen,
Nem hallva hallgatom, s lelkesedésüket
oly csenddel díjazom, mely fagyos és süket.
Hogy önnel most mi lesz, még nem tudhatja Róma.
És néha mintha már bizonyos az se volna,
hogy császár vagyok én, s az se, hogy római.
Én magam sem tudom, hogy jöttöm célja mi:
hajtott a szerelem, hát eljöttem, talán csak,
hogy megértsem magam, hogy magamra találjak.
Mí várt? Látom szemén a halál árnyait,
feléjük tart az út, amelyen távozik.
Ebből elég legyen! Szomorúsága láttán
vad fájdalom gyötör, túl legvégső határán.
Végigszenvedhetem, mit szenvedni lehet,
de látom útamat, mely ebből kivezet.

Ne várja tőlem azt, hogy én – megtörve lassan –
a boldog nász után könnyeit elpasszam;
ha végletekbe is hajszolhatott elébb,
egy hívást követek, a dicsőségemét;
minden percben csak azt, s álmélkodó szememben
a császárság s e nász már összeférhetetlen;
sok nyilatkozatom, sok cselekedetem
most végképp tiltja már, hogy önt nőül vegyem.

Királynőm, így van ez. Mind több az akadály,
hogy birodalmamat elhagyjam, ha kívánja,
s büszkén kövessem önt, a láncait vive,
hogy sóhajtozzunk ott – a világ végére.
Nem volna gyávaság? Ön is pirulna érte,
a kísézőjeként kelletlenül nézne
egy császárt hontalan, elvesztve udvarát,
ki mindenkit riaszt: szerelmes satnya báb.

Hogy lerázzam a kint, mely lelkem rága folyvást,
ismerheti ön is a nemesebb megoldást;
kik megtanítsanak, hogy annak módja mi,
már volt több hős olyan, s volt több oly római.
Midőn erőiket a sok csapás kikezdte,
rá kellett jönniök, hogy sorsuk őket egyre
azért üldözi csak, míg nincs már szabad út,
mert ez titkos parancs, hogy adják meg maguk.
Ha bántja még szemem szemében könnyek árja,
ha még elszánt marad az önkéntes halálra,
ha féltve életét, örökké félhetek,
s nem esküszik, hogy azt nem rövidíti meg,
akkor majd, asszonyom, másfajta könnyet ont még.
Képes én bármire ezután mért ne volnék!
Arról sem felelek, hogy ön előtt kezem
gyászos bucsúnkat itt nem végzi véresen.

BERENÍKÉ

Ó jaj!

TITUS Nem, ez a szív vissza ettől se retten...

Ime, életemet az ön kezébe tettem.

Ezt ne felejtse el. S ha szeret, asszonyom...

Hetedik jelenet

Titus, Bereniké, Antiochus

TITUS

Fenség, jöjjön be hát, éppen önt hívatom,
hogy legyen itt tanu, ki látja gyengeségem
s azt is, gyengéd-e még szerelmem. És ítéljen.

ANTIOCHUS

Minden szót elhiszek: szívémben olvasott
egy szenvedő király. Mert, Fenség, az vagyok.
Megtisztelt engemet azzal, hogy többre tart,

mint más barátait; kivívtam ezt a rangot,
amely, megesküszöm, méltán lett épp enyém,
és méltó áron is: érte folyt véremén.
Szívük titkát nekem, bár kulcsát nem kerestem,
a királynő meg ön feltárták mind a ketten.
A királynő is hall, és megcáfol, ha kell:
hogyan csak dicsértem önt, nem felejtheti el.
Mindent rám bízhatott, leghűbb bizalmasára.
Mindezért, vélte ön, megillet némi hála;
e végzetes napig elhitte volna hát,
hogyan vetélytárs lehet a leghívebb barát?

TITUS

Vetélytárs!

ANTIOCHUS Jó, ha most ez kiderülhet itt még...

Felség, én mindig is imádtam Berenikét.
Reménytelen dolog ez ellen küzdenem.
Hallgatni volt erőm, csak épp feledni nem.
Látszatra tervein ön változtat azonban,
ettől reményem is megint csak lángra lobban.
Királynőnk könnyezett, a szikra kialudt.
Könnyben úszó szeme csak önt kereste úgy.
Magam voltam, ki jött, hogy önt még visszahozza.
Ön visszatért. Szeret, szerelme viszonzva:
ahhoz kétség se fért, hogy megadja magát.
Mindent utolszor is mérlegre téve hát,
bátorságomra várt a végső próba súlya,
midőn az értelem erőt vett rajtam újra.
Erősebb sose volt bennem a szerelem.
Még több erőt kíván, hogy több baj ne legyen;
veszнем kell, így lesznek úrrá a bonyodalmon:
vállalom is. Nos ezt kell önnek tudtul adnom.

Királynőm, önhöz őt visszafordítanom:
e művem sikerült, megbánni nincs okom.
Napjaira az ég kegyeit kérem, esdve,
egyik virágzó év a másikat kövesse!
S ha félve várja még az ég csapásait,
kérem isteneink, minden villámaik
sújtsák életemet, enyémet, ne e szépet,
hisz érte áldozom föl azt, mely semmivé lett.

BERENÍKÉ *(fölszólal)*

Ne tovább! ne tovább! Felséged s a király
– két túl nagylelkű úr – hová juttatna már?
Akármelyikre is, akár magamba nézek,
képébe ütközöm a kétségbeesésnek.
Csak könnyet látok, és csak arról hallok itt,
hogyan zavar ér zavart, és mindjárt vér folyik.
(Titushoz) Felséged tudja jól, nem áhitok hatalmat,
és mást, állíthatom, másoktól sose hallhat.
Cézárak bíbora és Róma, bár ragyog,
nem vonz, láthatta már, hogy hidegen hagyott.
Felség, szerelmemért én szerelmet reméltem.
Majd kezdtem félni is, bevallhatom, ma éppen,
hogyan szívében a láng alábbhagy, nem lobog.
Belátom, nincs ez így, szeret s szeretni fog.
Meg volt rendülve, és még könnyeket is ontott.
Bereniké, Felség, nem ér meg ennyi gondot,
sem hogy boldogtalan szerelméért legyen,
mely Titusára vár, a világegyetem,
erénye új ízét csak kóstolóba kapva,
mert gyümölcseit ön végül is megtagadja.
Máig öt éven át általam, úgy hiszem,
támasza lehetett az igaz szerelem.
Ha ez kevés, legyen e gyászos pillanatban
erőm kimondani: nem fölülmúlhatatlan.
Élni fogok, ha ez Felséged óhaja.
Uralmát áldja ég. Nem láthatom soha.
(Antiochushoz) Felség, búcsúm után alighanem belátja,
hogyan szívem itthagynom: hogyan Rómát hagyva hátra
másutt már nem dobog az más szerelmemért.
Éljen és gyűrje le az önös szenvedélyt.
Példám és Titusé vezesse majd a léptét:
szeretem – elfutok; szeret – szakítva végképp.
Rabomként, epedőn, kerülje el szemem.
Ég önnel is. Legyen a gyengéd szerelem
fájó példája most, mit mind a hármunk adhat,
olyan, hogy senki nem tud még fájdalmasabbat.
Maradjon. Várnak ott. Végezzünk hát hamar.
(Titushoz) Felség, utolszor is, Isten megáldja.

ANTIOCHUS

Jaj!

Vége